

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԿԱԴՐԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՐԱԿՆԵՐԻ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ԲՈՒՅԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Ծ. Ժ. ԱՍԱՏՐՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ԳՊՀ դասախոս

Եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածքին ինտեգրումը, ինչպես նաև հարափոփոխ աշխատաշուկան բուհական համակարգից այսօր պահանջում են այնպիսի մասնագետներ, որոնք կարող են արդյունավետ աշխատանք իրականացնել արագ փոփոխվող շուկայի պայմաններում՝ ցուցաբերելով ամբողջ կյանքի ընթացքում սովորելու պատրաստականություն: Բուհի շրջանավարտներին ներկայացվող այս պահանջներն իրենց հերթին նորանոր խնդիրներ են առաջադրում բուհի պրոֆեսորադասախոսական կազմին: Ի թիվս կրթության ավանդական պահանջների ու նպատակների՝ դասախոսի առջև դրվել են նաև սովորողների մեջ քննադատական և վերլուծական մտածողություն, միջանձնային հաղորդակցական հմտություններ, ապագա մասնագիտության նկատմամբ ստեղծագործական մոտեցումներ ձևավորելու և այլ պահանջներ, ինչից էլ, որպես հետևանք, բխում են դասախոսների մասնագիտական իրազեկությունների ձևավորման և զարգացման առաջնահերթությունները:

Ն. Վ. Շեստակը, անդրադառնալով մասնագիտական որակների հարցին, իրազեկություն (կոմպետենցիա) եզրույթը ձևակերպում է որպես մասնագետին բնորոշ այնպիսի առանձնահատկությունների հանրագումար, որը խառնված է իմացության, փորձի և իրավիճակին ու նպատակներին համապատասխան գործունեություն ծավալելու կարողությունների միասնության վրա:

Որքանով է արդիական մանկավարժական կադրերի որակների կատարելագործման խնդիրն այսօր, և կրթության որակի ապահովման գործում ո՞ր նպատակների իրագործմանը կարող է ծառայել այն:

Պրոֆեսորադասախոսական կազմի մասնագիտական իրազեկությունների զարգացման ճիշտ կազմակերպումն առաջին հերթին նպաստավոր է դասախոսական կազմի և բուհի ղեկավարության միջև սերտ և արդյունավետ համագործակցության տեսանկյունից: Ինչպես հայտնի է, բուհական համակարգում վերջին տարիներին մեծ տարածում է գտել դասախոսի գործունեության գնահատման պրակտիկան: Հնարավորինս օբյեկտիվ գնահատում իրականացնելու գործում նույնպես կարևոր է դասախոսների մասնագիտական որակների մոդելավորումը: Նախևառաջ անհրաժեշտ է՝

1. հստակեցնել մասնագիտական որակներին ներկայացվող պահանջները,
2. նկարագրել և ապահովել դասախոսի մասնագիտական իրազեկությունների դրսևորման համար անհրաժեշտ պայմանները,
3. սահմանել այն մակարդակները, որոնց պետք է ձգտի համապատասխանել դասախոսն իր գործունեության ընթացքում:

Թվարկված հստակեցումներից ու ճշգրտումներից հետո արդեն հնարավոր կլինի որոշել, թե արդյոք կատարված աշխատանքը որքանով է համապատասխանում այդ պահանջներին, ի՞նչն է խոչընդոտում այդ համապատասխանությանը, ի՞նչ պահանջումներ ունի դասախոսական կազմը և այլն: Իսկ բուհի վար-

չակազմը կունենա նաև դասախոսական գործունեության համար առավել հարմար կադրեր ընտրելու հնարավորություն:

Բացի վերոնշյալից, դասախոսների մասնագիտական իրազեկությունների կատարելագործումը միտված է նաև դասախոսների ատեստավորումն ու նրանց աշխատանքի խրախուսման մեխանիզմներն առավել կատարյալ դարձնելուն:

Բուհի մանկավարժական կադրերի մասնագիտական իրազեկությունների կատարելագործումը մեծապես նպաստում է նաև բուհի հեղինակության բարձրացմանը, քանի որ այս դեպքում համալսարանն ստանում է հնարավորություններ, որոնք թույլ են տալիս գործատուներին և ընդհանրապես հասարակությանը պարզորոշ ցույց տալ, թե շրջանավարտների մեջ ինչպիսի իրազեկություններ է ձգտում ապահովել բուհը և համապատասխանաբար ինչպիսի պահանջներ է առաջադրում իր դասախոսական կազմին: Եվ վերջապես, ինչպես իրավացիորեն նշել է Հ. Պետրոսյանը՝ «Մասնագիտական իրազեկություններն ու դրանց ձևավորումն էլ հանդիսանում են կրթության, որակի նշանը, ուսումնական հաստատության դասը և կարգավիճակը, դրա իրական վարկանիշի ձևավորման հիմքը»:

Մասնագիտական գրականության մեջ հանդիպում են դասախոսների մասնագիտական որակներին ներկայացվող ամենատարբեր պահանջներ և դրանց հիման վրա կատարվող իրազեկությունների տարաբնույթ դասակարգումներ: Ռուս մանկավարժ Ի.Ա.Ջիմնյայան, իր աշխատության էջերում լայնորեն անդրադառնալով դեռևս 1990-ական թվականներին Ի. Վ. Կուզմինսկի և Ա. Կ. Մարկովայի կողմից կատարված դասակարգմանը, առաջադրում է դասակարգման իր տարբերակը՝ առանձնացնելով իրազեկությունների երեք հիմնական խումբ. «1. մարդուն՝ որպես գործունեության սուբյեկտի, որպես անհատականությանը բնութագրող, 2. նրա՝ այլ անձանց հետ ունեցած փոխգործակցությանը վերաբերող, 3. ընդհանրապես մարդու գործունեության բոլոր ձևերին և ոլորտներին վերաբերող»: Այս երեք խմբերում Ի. Ա. Ջիմնյայան զետեղում է ընդամենը տասը իրազեկություններ՝ առաջինում՝ անձի առողջապահությանը, արժեհամակարգին, ինտեգրացմանը, քաղաքացիական նկարագրին, ինքնակատարելագործմանն ու ինքնակառավարմանը վերաբերող, երկրորդում՝ սոցիալական գործունեությանը և հաղորդակցմանը վերաբերող, երրորդում՝ ճանաչողական գործունեությանը և գործունեության այլ ձևերին, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաներին վերաբերող:

Հայ մանկավարժները, անդրադառնալով դասավանդողի անձնային և մասնագիտական որակների մոդելավորման հարցին, առանձնացրել են մանկավարժական հետևյալ գործառնությունները՝ նպատակադրման, կառուցողական, ուսուցանող, տեղեկատվական, կազմակերպչական, հաղորդակցական, հետազոտական, հուզական, գնահատող՝ այս ամենին զուգահեռելով նաև անձնային և մասնագիտական որակների ձևավորման հիմնական հոգեբանամանկավարժական գործոններն ու պայմանները:

Ռուս մանկավարժներն առանձնահատուկ ուշադրություն են դարձնում հատկապես կադրերի գիտահետազոտական իրազեկություններին՝ դրան զուգահեռ շեշտելով նաև հաղորդակցական կարողությունների, մասնավորապես գիտական խոսքի մշակույթին տիրապետելու անհրաժեշտությունը՝ որպես գիտական

գործունեություն իրականացնելու կարևորագույն նախապայման: Ռուս մանկավարժ Ա. Վ. Բարաբանշիկովը պայմանականորեն առանձնացրել է դասախոսների երեք տիպ՝ դասախոսներ, որոնց գործունեության մեջ տիրապետող է մանկավարժական ուղղվածությունը (այս դասախոսները կազմել են ընդհանուր թվի 2/5-ը), դասախոսներ, որոնց գործունեության մեջ տիրապետող է գիտահետազոտական ուղղվածությունը (այս դասախոսները կազմել են շուրջ 1/5 մասը) և դասախոսներ, որոնք հավասարապես ուշադրություն են դարձնում երկուսին էլ (ըստ Բարաբանշիկովի՝ այս դասախոսները գերակշիռ մաս են կազմել): Գիտահետազոտական գործունեությամբ զբաղվելը, ինչ խոսք, բարձրացնում է դասերի գիտական մակարդակը, սակայն մանկավարժական հմտությունն էլ իր հերթին օգնում է լուծել դասախոսի առջև ծառացած այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են՝ սովորողների պահանջմունքների բացահայտումը և ըմբռնումը, լսարանի հետաքրքրությունների ընդլայնումը, ուսանողների հետ աշխատելու նոր սկզբունքների որդեգրումը և այլն:

Նմանօրինակ խնդիրների լուծումն իր հերթին պահանջում է պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմի դասավանդման մեթոդների ու մոտեցումների նորացում. ավանդական, դասական մոտեցումից բացի, պահանջվում է նաև ուսումնառության գործընթացն ակտիվացնող մեթոդների կիրառություն: Դասախոսը պետք է կարողանա ստեղծել բարոյահոգեբանական նպաստավոր մթնոլորտ՝ սովորողների միջև համագործակցային փոխհարաբերությունների զարգացման, ուսուցման գործընթացին նրանց ակտիվ մասնակցությունը և անձնական դրդապատճառները զարգացնելու համար: Առանձնահատուկ ուշադրության են արժանի նաև դասախոսներին ներկայացվող համակարգչային գրագիտության, համացանցից օգտվելու, ինչպես նաև ուսուցման տեխնիկական միջոցներ կիրառելու պահանջները:

Հար և նման պահանջներից էլ բխում է դասախոսների մանկավարժական իրազեկությունների կատարելագործման խնդիրը՝ իր հերթին առաջ քաշելով մանկավարժական կադրերի վերապատրաստման, որակավորման և վերաորակավորման անհրաժեշտությունը:

Մասնագիտական գրականության մեջ մեծ ուշադրություն է դարձվում նաև մանկավարժական կադրերի անձնային որակներին: Բացի ուսուցման գործընթացը արդյունավետ կազմակերպելու համար անհրաժեշտ որակները նշելուց՝ մասնագետները ներկայացնում են նաև անձնային այն որակները, որոնք «հակացուցված են» մանկավարժական կադրերին: Ա. Արնաուդյանը, վերլուծելով «մարդ-մարդ» սխեմայով աշխատող անձանց մասնագիտական որակները, գրում է. «Տվյալ տիպի մասնագիտական գործունեության համար հակացուցված են խոսքային թերությունները, անարտահայտիչ խոսքը, ներամփոփ, փակ և չփվող պահվածքը, ավելորդ դանդաղկոտությունը, անշահախնդիր հետաքրքրության բացակայությունը և անտարբերությունը մարդկանց նկատմամբ»: Իսկ որպես կարևորագույն որակներ՝ առանձնացնում է «մասնագիտական իրազեկությունը և դիդակտիկական կուլտուրան»:

Հիմք ընդունելով մասնագիտական գրականության մեջ կատարված տարբերույթ դասակարգումները՝ փորձենք ներկայացնել մանկավարժական կադրերի հետևյալ իրազեկությունները՝ հնարավորինս իրատեսական պահանջներով.

Մասնագիտական`

- առարկայի խոր իմացություն, գիտելիքներ, կարողություններ, հմտություններ,

- առարկայի շրջանակներում գիտության վերջին նվաճումների մասին տեղեկացվածություն,

- առարկայական չափորոշիչների ու ծրագրերի իմացություն:

Անձնային`

- տարբեր իրավիճակներում ինքնադրսևորվելու և ինքնակառավարվելու կարողություն,

- ուսումնական գործընթացում հնարավոր պրոբլեմային իրավիճակները հարթելու կարողություն,

- ուսումնառողների մոտ սեփական գործունեության նկատմամբ պատասխանատվության և էթիկայի նորմեր ձևավորելու կարողություն,

- ուսումնառողների ներուժի գնահատում,

- լսարանին համոզելու կարողություն:

Մանկավարժական`

- մանկավարժական նորագույն տեխնոլոգիաների իմացություն և կիրառում,

- գործող օրենսդրական փաստաթղթերի իմացություն (ՀՀ Սահմանադրություն, Աշխատանքային օրենսգիրք, Բարձրագույն և հետբուհական կրթության մասին օրենք և այլն),

- ուսանողների քննադատական մտածողության զարգացում, ուսումնառողների հետ իրենց ուժեղ և թույլ կողմերը վերլուծելու կարողություն,

- ուսուցման գործընթացում ինչպես մարդկային, այնպես էլ նյութական ռեսուրսների ուսումնասիրություն և վերլուծություն անելու կարողություն,

- դասապրոցներ սովորողների տարիքային և հոգեբանական առանձնահատկություններին համապատասխան կառուցելու կարողություն,

- սովորողների միջև միջանձնային և խմբային փոխհամագործակցությունը խթանելու կարողություն,

- մանկավարժական տարբեր մեթոդների, հնարների, եղանակների համադրում,

- անհատական և խմբային աշխատանքի կազմակերպում ինչպես լսարանային, այնպես արտալսարանային գործունեություն իրականացնելիս,

- սովորողների ուսուցողական-ճանաչողական գործունեության խթանում,

- ուսումնառողների սովորելու կայուն դրդապատճառների ձևավորում և խթանում:

Գիտահետազոտական`

- հետազոտական նախագծերում ընդգրկվելու պատրաստականություն,

- գիտական աշխատանքներ հրատարակելու հմտություններ,

- մասնակցություն գիտաժողովներին,

- ուսանողների հետ համատեղ գիտահետազոտական աշխատանքներ կատարելու հմտություններ:

Կազմակերպչական`

- բանավեճեր, քննարկումներ կազմակերպելու կարողություն,

- ուսանողների ակտիվությունը խթանելու կարողություն,
- լաբորատոր աշխատանքներ, անհատական խորհրդատվություն, դիպլոմային և կուրսային աշխատանքներ, արտադրական պրակտիկա կազմակերպելու և ղեկավարելու կարողություն:

Հաղորդակցական՝

- խոսքի բարձր մշակույթի դրսևորում, ինչպես նաև խոսքի կատարելագործման ձգտում,

- միջանձնային հարաբերությունների պայմանական մեխանիզմների ձևավորում դասախոսի կողմից՝ հստակ մշակված խոսք, պահանջների և առաջադրանքների հստակ ձևակերպում, հիմնադրույթների հակիրճ ձևակերպում,

- օտար լեզուների իմացություն,

- օտար լեզուներով մասնագիտական գրականությունից օգտվելու կարողություն:

Ակնհայտ է, որ դասախոսների մասնագիտական իրազեկությունների կատարելագործումը և բուհի զարգացման գործընթացները փոխկապակցված են, ուստի իրազեկությունների զարգացման ծրագրերը պետք է խարսխված լինեն բարձրագույն ուսումնական հաստատություններին ներկայացվող և նրանցից բխող պահանջների վերլուծության և հաշվառման վրա, այլապես կդառնան ինքնանպատակ: Այս պահանջների հաշվառումով իրականացվող մասնագիտական իրազեկությունների կատարելագործմամբ բուհերում հնարավոր է ներդնել դասախոսական անձնակազմի որակի բարձրացման համակարգ՝ կրթության կազմակերպման նորացվող բովանդակությանն ու պահանջներին, ինչպես նաև մանկավարժական տեխնոլոգիաների զարգացմանը և աշխատաշուկայի պահանջներին համահունչ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Արմաուդյան Ա.**, Ուսուցիչը որպես մանկավարժական հաղորդակցության և շփումների սուբյեկտ, Նախաշավիղ, 2009, N 5:

2. **Պետրոսյան Հ.**, Մասնագիտական իրազեկությունների ձևավորումը որպես կառավարման խնդիր: Մանկավարժության և հոգեբանության հիմնախնդիրներ. միջբուհական կոնսորցիումի գիտական հանդես, 2009, N 1:

3. Ուսուցիչների վերապատրաստման կատարելագործումը. ձեռնարկ ուսուցիչների վերապատրաստման համար, Այդեքս, Երևան, 2003, էջ 97:

4. **Астанина С. Ю., Шестаков Н. В., Чмыхова Е. В.**, Конференции как метод формирования научно-исследовательской компетентности в процессе обучения в вузе. Труды СГА, 2012, N 7.

5. **Бараваншиков А. В.**, Проблемы педагогической культуры преподавателей вузов, Советская педагогика, 1981, N 1.

6. **Дульзон А. А., Васильева О. М.** Модель компетенций преподавателя вуза. Журнал "Университетское управление: практика и анализ", 2009, N 2.

7. **Зимняя И. А.**, Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании, Москва, 2004.

8. **Шестаков Н. В.**, Компетентностный подход в дополнительном профессиональном образовании. "Высшее образование в России", 2009, N 3.

ПРОБЛЕМА ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОСТАВА В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ц. Ж. АСАТРЯН

В статье представлена проблема совершенствования профессиональной компетентности преподавателей в качестве важнейшего условия обеспечения качества образования. Автор статьи представил краткий очерк точек зрения различных специалистов в литературе, связанных с профессиональным моделированием преподавательского состава, пытаюсь организовать и уточнить требования, предъявляемые преподавательскому составу университета, и профессиональную компетентность, обусловленную этими требованиями.

PROBLEM OF INCREASING PEDAGOGICAL PROBLEM OF INCREASING PEDAGOGICAL STAFF PROFESSIONAL COMPETENCES OF THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION

Ts. Zh. ASATRYAN

The article touches upon the issue of improving lecturers' professional competences as an important prerequisite of education quality assurance. The author of the article briefly touches upon viewpoints of different specialists related to pedagogical staff professional modelling trying to organize and clarify requirements for university professors and professional competences derived from these requirements.

ՀԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆ ՈՐՈՇՉԻ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԳՈՅԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Ս. Կ. ԽԱՆՂԱՆՅԱՆ
Գղձ դասախոս

Հայտնի է, որ հարաբերական ածականներն արտահայտում են ոչ անմիջական, միջնորդավորված հատկանիշ, ինչպես՝ ուսանողական, բրդյա, գիշերային և այլն: Այստեղ հատկանիշն արտահայտված է առարկայական հարաբերությամբ: Բայց կան մի շարք ածականներ, որոնց մեջ հատկանիշն արտահայտվում է գործողության հետ ունեցած հարաբերությամբ, ինչպես՝ սիրելի, ատելի, գովելի, զգայուն, դյութիչ և այլն: Այս տիպի ածականների մեջ ևս հարաբերություն է արտահայտվում, «...միայն գործողության հետ ունեցած հարաբերություն: Բայց այն բանի շնորհիվ, որ գործողությունն ինքը հատկանիշի դրսևորումներից մեկն է, բայակազմ ածականների մեջ, որպես կանոն, հարաբերության նշանակությունը գերիշխող ու հիմնական չէ, և վերջիններս մոտենում են սովորական որակական ածականներին: Ուստի և, ըստ երևույթին, հարաբե-